

Tanja Mastnak
Visoka šola za risanje in slikanje, Ljubljana
Fakulteta za podiplomski humanistični študij, Ljubljana

KAKO NARISATI, KAR POVE SAŠA VEGRI

Literarno ustvarjanje Saše Vegri je po eni strani zelo raznoliko (od poezije do proze, od del za odrasle do tistih za otroke in mladino), po drugi strani pa ga v vseh segmentih odlikujejo skupne poteze – neposredna govorica, izjemen pogum in poglobljanje v lepote sveta okrog nas. Podobno je z likovnimi odzivi na njeno delo, ki so po eni strani zelo raznoliki, po drugi pa presenetljivo enotni. Pesničina dela so bila pogosto ponatisnjena z različnimi ilustracijami, zato lahko iz tega gradiva razvijemo primerjalno študijo o odzivanju različnih ilustratorjev na isto literarno besedilo. Najbolj zanimiva je študija ilustracij Marjana Mančka, ki je iste pesmi Saše Vegri ilustriral dvakrat (1978 in 1991), tako da lahko njegove interpretacije v knjigi *Kaj se zgodi, če kdo ne spi* (ponatis dveh zgodnejših zbirk) – primerjamo z njegovimi lastnimi starejšimi ilustracijami istih pesmi. Obenem pa lahko ilustracije iz iste knjige primerjamo tudi z intepretacijami drugih avtorjev in avtoric, predvsem z ilustracijami pesniške zbirke *To niso pesmi za otroke ali kako se dela otroke*, ki so delo Kostje Gatnika. Med ilustratorji in ilustratorkami, ki so interpretirali pesmi Saše Vegri v otroški periodiki so med drugimi tudi Marlenka Stupica, Jelka Reichman, Marjanca Jemec Božič, Zvonko Čoh, Svetlan Junakovič, Alenka Sottler in Ana Razpotnik. Pesem *Babica* so ilustrirali kar štirje avtorji in avtorice.

Highly diverse on the one hand (ranging from poetry to prose, from adult to children's literature), literary creativity of Saša Vegri is nevertheless characterized by common features in all its segments – direct language, exceptional courage, intense awareness of the beauties of the world around us. The same goes for the visual art responses to her work, characterized by high diversity on the one hand, surprising unity on the other. The poet's works were often reprinted with different illustrations, which is why it is possible to make a comparative study on different illustrators' approaches to the same literary text. The most interesting study deals with the illustrations of Marjan Manček, who made two different sets of illustrations of the same poems (1978 and 1991); his interpretations in the book *Kaj se zgodi, če kdo ne spi* (*What happens if you don't sleep* – a reprint of two earlier collections) can therefore be compared with his own older illustrations of the same poems. Illustrations from the same book can also be compared with the interpretations of other female and male authors, above all with the illustrations from the poetry collection *To niso pesmi za otroke ali kako se dela otroke* (*These are not poems for children or how children are made*), created by Kostja Gatnik. Some other illustrators of Saša Vegri's poems in children's periodicals are Marlenka Stupica, Jelka Reichman, Marjanca Jemec Božič, Zvonko Čoh, Svetlan Junakovič, Alenka Sottler and Ana Razpotnik. The poem *Babica* (*Grandmother*) was even illustrated by four authors.

Kako stoji Giotto sam
in šele njegove ovce
so tako same.
Ni tu sakrosantnega pihanja
na dušo
in sploh –
kdo lahko obuje copate
in gre do Asise?
Ni lahko priti do Asise in Giotta,
stoletja so vmes
in neka notranja slepota.

(Saša Vegri)

Pričujoči zapis začenjam z zanimivim biografskim podatkom Albine Doberšek, znane pod pseudonomim Saša Vegri. Pesnica je namreč najprej končala šolo za umetno obrt, kar je izrazito likovno usmerjena izobrazba, potem pa še nekaj časa študirala umetnostno zgodovino na ljubljanski Filozofski fakulteti. Njeno poznavanje vizualnega torej ni bilo zgolj ljubiteljsko, marveč skorajda profesionalno, saj večletno ukvarjanje z vizualnim zagotovo pripomore k specifičnemu opazovanju sveta okrog nas, pogojenem s posebno sezibilnostjo za detajle in vidno. To poglobljeno opazovanje sveta okrog nas je sicer značilno za številne pesnike in pesnice, že Horac je zapisal: *ut pictura poesis* – pesem je kot podoba.

Saša Vegri se v nekaterih svojih pesmih zelo konkretno ukvarja s problemi gledanja in videnja ter razumevanjem le tega.

Npr. v pesmi *Kako stoji Giotto sam* Saša Vegri zapiše: »Ni lahko priti do Asise in Giotta, stoletja so vmes in neka notranja slepota.«¹

Zakaj med vsemi slikarji omenja ravno Giotta in njegove poslikave legende sv. Frančiška v Assisiju? Očitno je avtorici blizu Giottova neposredna, odkritosrčna in preprosta pripoved. Njegovo iskreno prizadevanje za upodobitev realnosti brez sprenevedanja. In prav v zgodbah o Frančišku Asiškem, ki je prav tako pesnik čaščenja preprostih radosti v življenju, je ta Giottova poteza še posebej presunljiva.

Čeprav je bil Giotto v svojem času zelo cenjen avtor, skorajda živa legenda, znan je bil po vsej Italiji in dobival je prestižna naročila, je bilo njegovo delo bistveno drugačno od del njegovih sodobnikov, ki so gojili bizantinsko tradicijo ploskovitosti, estetiziranja in zlatega ozadja. »Ni tu sakrosantnega pihanja na dušo«,² kot je zapisala Saša Vegri.

In ovce so šele same³ – Giotto naj bi bil po legendi pastir, ovce pa v krščanski tradiciji simbolizirajo preprostost, pa tudi tiste, ki sledijo. Tudi Jezus je pogosto upodobljen kot pastir z ovcami.

---

¹ Saša Vegri: »Kako stoji Giotto sam«, *Vilenica 95*, Društvo slovenskih pisateljev, Ljubljana 1995, str. 326.

² isto

³ Giotto naj bi bil po legendi pastir, vendar je bil njegov talent močnejši od okoliščin in že kot mladega fanta ga je na svoji poti odkril Cimabue, eden takrat najslavnejših slikarjev, in ga je vzel vuk.

Giotto di Bondone: *Sveti Frančišek pridiga ptičem*, cerkev sv. Frančiška, Assisi

Saša Vegri torej v likovnem ceni preprost in neposreden izraz, jasnost in odkritosrčnost. Takšne so tudi njene pesmi in v ilustracijah njene poezije bomo videli, kako so se njenemu delu približali različni ustvarjalci.

Pesmi Saše Vegri so od nekdaj inspirirale vizualne odzive. Slikarka Jožica Medle je naredila celo grafično mapo, posvečeno njeni poeziji. Oblikovalsko zanimivi sta tudi rešitvi njenih pesniških zbirk *Ofelija in trojni aksel* in *Zajtrkujem v urejenem naročju*, vendar pa je večina ilustracij povezanih z njenimi deli za otroke.

Prvo pesniško zbirko za otroke je Saša Vegri pripravila v sodelovanju z **Marjanom Mančkom**. Kombinacija je bila tako uspešna, da je slikanica dobila tudi Levstikovo nagrado (1979). Za risbe Marjana Mančka lahko rečemo, da so po načinu odzivanja na svet okrog nas nekoliko podobne Giottovim freskam. Skupni sta jim srčnost in robotost. O pomenu prav teh ilustracij k njenemu tekstu piše tudi sama avtorica v nagovoru mladih bralcev:

Vse, kar je v tej knjigi, sva skupaj s slikarjem Marjanom Mančkom napisala in narisala zate. Sprašuješ zakaj? Zato, ker vem, da so ti všeč prav take knjige, kjer je na vsaki strani v kratkih vrsticah napisano nekaj nenavadnega in potem še kar nagosto porisano nekaj še bolj nenavadnega ... V tako glavo se pesem vseli z veseljem in v njej živi za očmi. Zato tisti, ki imajo pesem v glavi, vidijo toliko nenavadnih stvari in reči, o katerih se domišljam in raztresenim beticam, še sanja ne.⁴

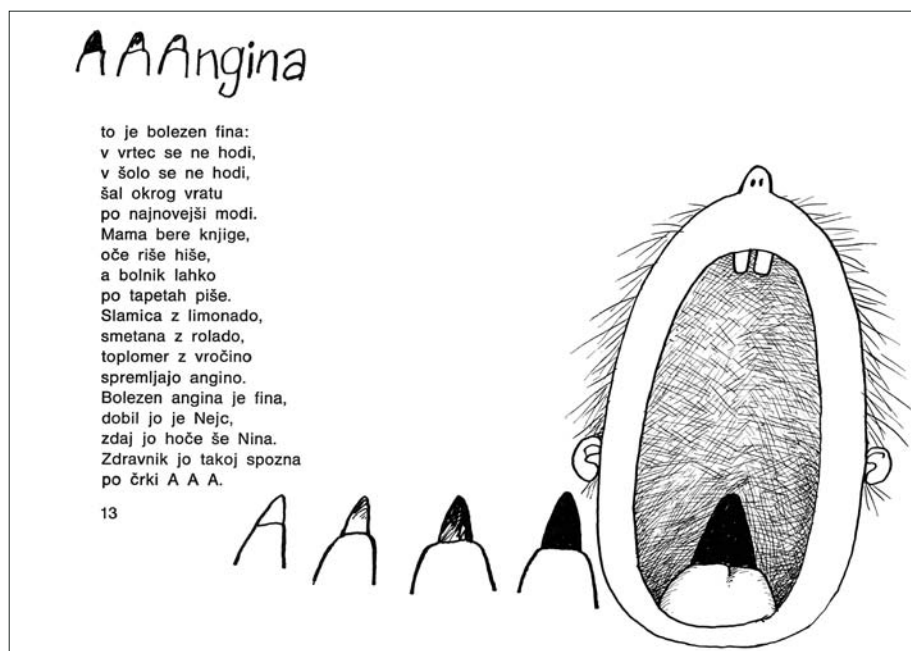
Pesnica mlade bralce opozarja prav na tisto razsežnost poezije, ki jim bo omogočila videti svet drugače, seveda tudi simbolno, vendar tudi dobesedno, v vzgajanju ljubezni do zaznavanja detajlov, ki so najprej vidni, potem pa jih prevedemo v simbolna spoznanja. Tako kot je poezija pokazatelj teh vidnih znamenj, ki jih lahko vizualiziramo tudi v svoji domišljiji, se jih lahko s pomočjo spretnega ilustratorja

---

⁴ Saša Vegri: Kaj kdo nosi v glavi. V: *Mama pravi, da v očkovi glavi*, Mladinska knjiga, Ljubljana, 1978.

naučimo zaznavati povsod okrog nas. Gombrich je rekel, da nedolžnega očesa ni, torej se vsega, kar znamo videti, naučimo. Takšna kombinacija poezije in dobre ilustracije je torej najboljši način, da bralcem in bralkam vseh starosti odpiramo oči za nove svetove, skrite za tem našim, najbolj vsakdanjim.

Mančkove ilustracije iz leta 1978 so duhovite, šegave, poigravajo se s skorajda ljudsko enostavnimi potezami. Zelo dobro se Manček poigrava tudi z oblikovanjem strani, saj posega v tekst in se poigrava z vizualnostjo zapisanih besed. To prehajanje teksta v risbo in nazaj je verjetno najzanimivejša likovna rešitev te slikanice. Mančkov humor pa besedil ne problematizira, temveč jim prijazno stoji ob strani.

Marjan Manček: »Angina«, *Mama pravi, da v očkovi glavi ...*

Leta 1991 je Marjan Manček isto pesniško zbirko ilustriral še enkrat.⁵ Takšna naloga je zagotovo za ilustratorja pomenila velik izziv. Knjiga je zastavljena drugače, ne kot slikanica, temveč kot ilustrirana pesniška zbirka, saj vsebuje poleg že omenjenih pesmi cikla *Mama pravi, da v očkovi glavi*, še druge ponatise, tudi pesmi, ki so namenjene najstnikom. Zasnova knjižice je torej že v osnovi drugačna, zdi se, kot da je imel Manček manj možnosti, da razživi svojo domišljijo in je bil prisiljen v bolj vinjetni način komentiranja. Zato se je odločil za bolj stripovski način vizualnega komentiranja s poudarkom na gestah, očeh, pogledih in komunikaciji med liki ter gledalcem.

⁵ Saša Vegri: *Kaj se zgodi, če kdo ne spi*, Mladinska knjiga, Ljubljana 1991, str. 7–41.

Na levi mama na desni oče

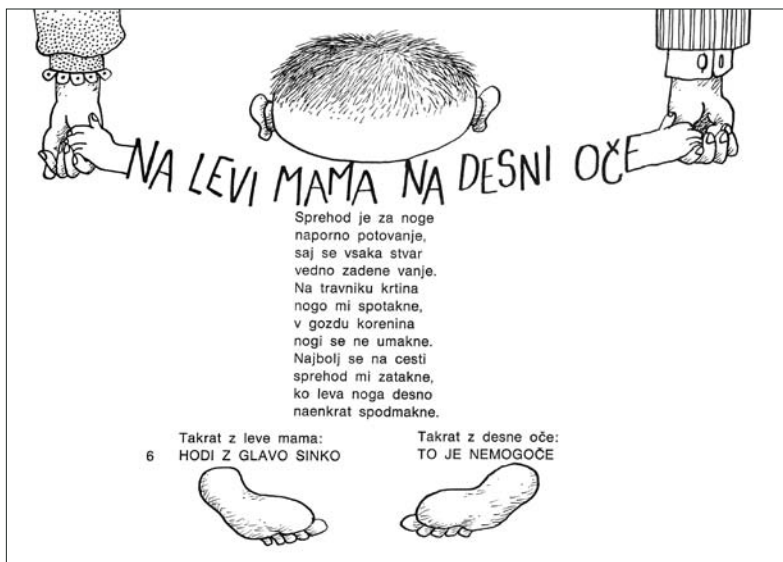
Sprehod je za noge
naporno potovanje,
saj se vsaka stvar
vedno zadene vanje.
Na travniku krtina
nogo mi spotakne,
v gozdu korenina
nogi se ne umakne.
Najbolj se na cesti
sprehod mi zatakne,
ko leva noga desno
naenkrat spodmakne.

Takrat z leve mama:
HODI Z GLAVO SINKO

Takrat z desne oče:
TO JE NEMOGOČE

8

Primerjava ilustracij pesmi »Na levi mama na desni oče«
Marjana Mančka iz let 1978 in 1991.

Drugi avtor, ki je najpogostje sodeloval s Sašo Vegri, je **Kostja Gatnik**. Čeprav se morda na prvi pogled zdi stripovski risarski način obeh avtorjev podoben, so med njima tudi bistvene razlike.

Kostja Gatnik je ilustriral že Vegrijino prvo in tudi najbolj popularno slikanico za otroke *Jure Kvak Kvak*. Ta slikanica se razlikuje od ostalih Vegrijinih knjig z več plati: gre za prozno besedilo, ilustracije so barvne ter bistvene za razumevanje zgodbe. Prav zaradi teh specifičnosti bom v tem kratkem sestavku knjigo *Jure Kvak Kvak* zgolj omenila ter se osredotočila na drugo knjigo Saše Vegri, ki jo je ilustriral Kostja Gatnik *To niso pesmi za otroke ali kako se dela otroke* (1983).

Ta pesniška zbirka je namenjena najstnikom, čemur sledi tudi ilustrator in jim nudi zahtevnejše branje podobe. O ročno potegnjeni, rahlo trepetavi črti na naslovnici te izvrstne knjige sem nekoč zapisala tole:

To ni črta, ki razmejuje in ločuje, temveč črta, ki ponuja komunikacijo. Tako kot odkrušen omet, majhno okence in počen zid govorijo o tem, da je zadaj za veliko popolno površino vedno skritega še nekaj zanimivega in skrivnostnega. Prav v tem je poezija življenja.⁶

Ko primerjamo ilustracije istih pesmi, ki sta jih narisala Marjan Manček in Kostja Gatnik, lahko vidimo številne razlike v navidez lahkotnem pristopu k temi.

Prva bistvena razlika je v sami oblikovalski zahtevi, saj Manček tudi v teh ilustracijah nadaljuje z vinjetnim stilom. Njegova spretnost se kaže v prepletanju z besedilom in v izraziti obrazni mimiki. Gatnik pa svoje celostranske ilustracije zastavi skoraj kot slikarska dela in v njih pred bralce postavi celo vrsto zahtevnih likovnih izzivov.

Ponudi jim študijo osnovnih likovnih prvin: točke, črte, ploskve in prostora. Vsaka posamezna risba je mala študija teh odnosov. Vsak vzorec, vsaka tkanina, vsaka površina je avtorju zanimivo izhodišče za iskanje nove igre pik in črt. Spretno vpleta tudi opazovanje vidnih struktur iz sodobnih medijev, kot je tiskarski raster, podoba z ekrana, računalniško trepetanje slike.⁷

Natančneje si oglejmo njuni risbi ob pesmi *Kaj so strasti*. Manček je za upodobitev izbral že prvo kitico: »Kaj so strasti? Strasti so čudne reči, telo jih ima, glava pa jih ne prizna. Zato glava na telesu okrog s strastjo divja in prevrača svet in obrne ves planet.«⁸

Gatnik je ilustriral drugi del pesmi: »... takrat pravijo, da je modrost, naredila most tam, kjer mladost skače čez potok, kjer je brv.«⁹

Čeprav oba avtorja precej ilustratorsko sledita besedilu, lahko opazimo, da Gatnikova risba pesem bolj poglobljeno nadgrajuje, saj ni upodobil samo skoka čez potok ob brvi, ampak je z upodobitvijo potoka, ki prihaja iz daljne praznine, v kateri se izgublja, definiral prostor in praznino istočasno. Tako je poudaril skrivnost in nerazumljivost strasti, še posebej v mladih letih.

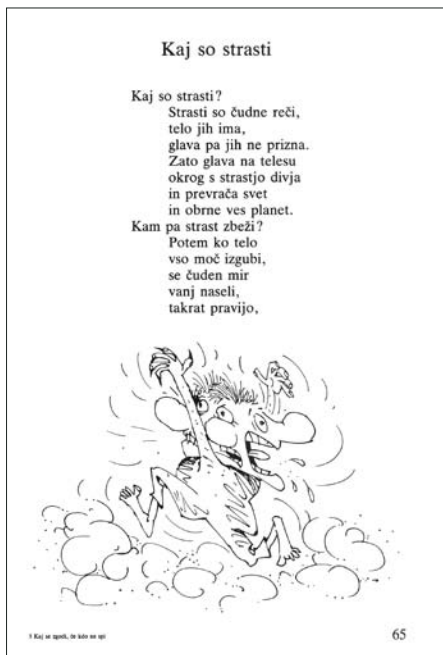
---

⁶ Tanja Mastnak: Videti več, *Cicibanova priloga za starše*, junij 2006

⁷ isto

⁸ isto

⁹ Saša Vegri: *To niso pesmi za otroke ali kako se dela otroke*, Mladinska knjiga, Ljubljana 1981, str. 34.

Primerjava ilustracij pesmi »Kaj so strasti« Kostje Gatnika in Marjana Mančka

Primerjava ilustracij pesmi »Bela dvorana kot fatamorgana«
 Marjana Mančka in Alenke Sottler (*Kekec*, december 2001)

Primerjave Mančkovih ilustracij z deli drugih slovenskih ilustratorjev in ilustratork

Manček spet v svojem značilnem slogu vkomponira tekstualni zapis v samo podobo, tako da razbiramo črke kot malo drugačne snežinke, ki nam pripovedujejo svojo zgodbo, prav tako kot nam tudi prave snežinke vsaka s svojo drugačnostjo pripovedujejo svojo zgodbo. Manček je upodobil prijaznega Dedka Mraza v ruski inačici, kot je bil v modi v socializmu in so ga poznali otroci leta 1978, izmed številnih motivov v pesmi je izbral tudi sto tisoč daril in tisto, kar je najbolj obetavno: »Odpri oči – sneži?«,¹⁰ saj pesem obljublja otrokom, da bo Dedek Mraz prišel prav po zasneženi cesti. Sneg je torej pogoj za darila in Manček ga je v svoji dobrodušni toplini do otrok nasul v obilju.

Čeprav v pesmi ni omenjena, je Manček dodal sovo, ki sedi na mahovnatem prestolu, in risbo napravi humorno in veselo. Sova s svojim značilno mančkovsko ironičnim pogledom vsakdanost prizora moža z brado in darila napravi za nekaj posebnega, njegov način komunikacije z otroki preko snega in daril pa kot posebno obliko modrosti.

Alenka Sottler se rada loteva bolj zapletenih konceptov. Iz pesmi je izbrala en sam sofisticiran trenutek: »...bela dvorana (kot fatamorgana), kjer sveče ledene razsvetljujejo stene, a na tleh so debele preproge snežene ...« Glavni poudarek njene upodobitve je velika bela dvorana, ki je dejansko kot fatamorgana, kot privid nečesa čisto posebnega. V tej ogromni sobani, ki se skrivnostno blešči od ledenih sveč in snežnih preprog, sedi majhen in skrivnosten mož z belo brado, ki pa ni nobeden od nam znanih darovalcev (Miklavž, Dedek Mraz, Božiček), temveč je skrivnosten prav tako kot dvorana sama. Darila niso pripravljena na kupu, da jih bo mož raznosil, temveč so razporejena po dvorani. To so čisto majhni zavojčki, skriti za stebri. Vidimo jih samo nekaj, čeprav je jasno, saj je dvorana veliko večja, kot je videti na tej sliki, in da je daril torej še veliko. Vendar pa nam avtorica ne nudi domačih in varnih odgovorov na vprašanje, kaj je s to dvorano, kdo je skrivnostni možki in kako priti do darila? Mojstrstvo Alenke Sottler je prav v nedefiniranosti, odprtosti njenih interpretacij, ki omogočajo bralcem mnogo najrazličnejših osebnih videnj istega motiva, s čimer jih Sottlerjeva spodbuja h kreativnemu opazovanju sveta okrog sebe kot zakladnice čudovitih detajlov, ki nam olepšujejo življenje. Ali, kot je zapisal francoski filozof Michel Tournier: »Kajti interpretacija bralca – tendenčna ali ne – izhaja iz njegove kompetentnosti in pluralnosti interpretacij – ki so v skrajni meri identične številu bralcev – je tisto, kar meri vrednost in bogastvo poetične, romaneskne inventivnosti publike.«¹¹

Interpretacija babic

Babica ima v poeziji Saše Vegri posebno mesto. To je tisti lik, ki nima starševsko vzgojnih dolžnosti, ampak se lahko tudi malce nekorektno prepušča razvajanju

---

¹⁰ Saša Vegri: *Bela dvorana kot fatamorgana, Mama pravi, da v očkovih glavi*, Mladinska knjiga, Ljubljana, 1978, str. 44, 45.

¹¹ Michel Tournier: (citirano v spremni besedi) Jana Pavlič: *Bliski v noči sveta, Jelšev kralj*, Cankarjeva založba, Ljubljana 1994, str. 356.

in crkljanju svojih vnučkov. Babičina ljubezen je češnja na torti vsakodnevne starševske skrbi, ki je včasih tudi vzgojno nepopustljiva in ostra. Takšna neavtoritativna, brezpogojno ljubeča babica je za Sašo Vegri tisti pravi otok ljubezni, kjer se lahko dogaja poezija. Zato je več njenih pesmi posvečenih babici in te pesmi so bile pogosto objavljene tudi v periodiki, zato je največ ilustracij prav na temo babice.

Pesniške babice Saše Vegri so ilustrirali: **Marjan Manček, Zvonko Čoh, Marjanca Jemec Božič, Marlenka Stupica in Svetlan Junakovič**. Vsaka od teh upodobitev posameznega avtorja ali avtorice govori o toplini odnosa babica – vnuk. Mančkova in Čohova risba sta bolj igrivi, karikirani, babica je zabavna in vesela ter spodbuja veselo in razigrano vzdušje. Marjanca Jemec Božič in Marlenka Stupica sta babico upodobili bolj nežno, polno miline in skivnostne modrosti v blagem pogledu.

Čisto posebna pa je babica Svetlana Junakoviča, ilustratorja, ki v svetovnem merilu odpira nove možnosti na področju knjižne ilustracije in z izjemno kreativnostjo interpretira življenje okrog nas. Njegova upodobitev babice se odlikuje z zanimivo kompozicijsko linijo, ki gre preko vnučkovega rdečega noska in babičinih rdečih ustnic do rdečih jabolk na drevesu zadaj. Vegrija babica ima namreč tudi vlogo tiste osebe, ki vnuke povezuje z naravo, s kmetijo, z rastlinami in živalmi. Neverjetno intimnost pa doseže z igro pogledov med vnučkom in babico ter s preprosto otroško gesto objema.

Primerjava ilustracij pesmi »Babica« Marlenke Stupica (*Ciciban*, oktober 1999),
in Svetlana Junakoviča (*Ciciban*, oktober 2000)

Poezija Saše Vegri je prav posebej primerna za ilustratorske upodobitve, saj pesničino zanimanje za vizualne detajle z besedami soustvarja čudovite podobe, ki se rišejo pred očmi bralca, ilustratorji in ilustratorke pa s svojo upodobitvijo vabijo k še dodatnemu razmisleku.